

СТРУЧНИ РАД / *EXPERT PAPER*

Примљен: јун 2013.

Received: June 2013.

Миодраг Боровчанин

Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву

ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛИТЕТ У ПРИВРЕДНО-ФИНАНСИЈСКОЈ ОБЛАСТИ СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА КРИМИНАЛИТЕТ У ОСИГУРАЊУ

Осигурање представља основну полуку економског развоја земље. Развијено тржиште осигурања и реосигурања сматра се једним од основних показатеља економске развијености неке земље. Погрешно је посматрати осигурање искључиво као једноставни механизам кроз који се обештећују они који су претрпјели неку штету из фондова који су настали на бази наплате премија од многобројних осигураника. Циљ истраживања је утврђивање феномена организованог криминала у привредно-финансијској области, односно приближавање феномена криминалитета у осигурању, као и могућности његове превентиве. Главни хипотетички оквир од кога се полази, тј. основна хипотеза је да је криминална радња у осигурању преварна злоупотреба институције осигурања те да се у већини случајева ради о организованом криминалу.

Кључне ријечи: Привредно-финансијска област; Осигурање; Превара; Криминал.

1. УВОД

Осигурање је аранжман о расподјели ризика гдје се једна страна (осигуравајуће друштво) обавезује да ће осигурати другу страну (осигураника) од евентуалних губитака. Аранжман се закључује у виду уговора, тј. полисе. Осигурање представља област од посебног друштвеног и економског значаја. Ријеч „осигурање” (фр. *assurance*; енг. *insurance*; њем. *versicherung*) у најширем смислу означава

сигурност, повјерење у нешто, заштиту, обезбјеђење. Другим ријечима, смисао те ријечи упућује нас на сврху осигурања која се састоји у пружању неке сигурности.

Полазна основа нашег истраживања је да осигурање не може да спријечи настанак штетних догађаја. Помоћу њега може се остварити посредна економска заштита, која управо и представља разлог постојања осигурања. Осигурање омогућује исплатом суме осигурања код имовинских осигурања, односно исплатом осигуране суме код животних осигурања – економску заштиту осигураницима (правним и физичким лицима) од штетних дејстава и економских поремећаја до којих долази када настане осигурани случај, односно када се оствари ризик у пословним активностима или у свакодневном животу људи.

Предмет истраживачког рада је организовани криминалитет и осигурање, односно чињеница да специфичне особености идеје осигурања скоро неминовно прати и њена злоупотреба, а осигурање се у великој мјери ослања на математичку вјероватноћу. Уколико се ово математичко предвиђање, односно ова унапријед искалкулисана хармонија поремети, сав систем искаче из равнотеже. Фактор који дестабилизује овај систем јесте криминалитет. Када се говори о организованом и транснационалном организованом криминалитету, тј. о криминалитету са интернационалним обиљежјима, интерес је сваке земље да борбом против ових великих безбједносних проблема, обезбједи грађанима сигуран и просперитетан развој, економски напредак, развој демократије, заштита људских права и основних слобода.

Организовани криминалитет подразумијева постојање криминалне организације која има више од два члана, с циљем трајнијег вршења кривичних дјела ради остваривања имовинске користи и одговарајућих утицаја, с тим што се оваква криминална организација, да би могла да опстане, нужно користи насиљем или неким другим средствима застрашивања или успоставља одговарајућу спрегу са државним политичким, економским и финансијским субјектима, било корупцијом, уцјеном, изнудом или неким другим начином.

Босна и Херцеговина је, суочена са борбом против организованог криминалитета, пришла изградњи капацитета правосудних и полицијских органа који ће се превасходно бавити питањем против овог облика криминалитета. Прије свега, ту мислимо на Суд, Тужилаштво Босне и Херцеговине и Државну агенцију за истраге и заштиту (СИПА) БиХ.

Босна и Херцеговина је пратећи међународне стандарде донијела одговарајући законски оквир који обухвата проблеме прања новца и

финансирање терористичких активности, а 28. децембра 2004. године, успостављена је Финансијско-обавјештајна јединица за извршавање задатака у вези са спречавањем, истраживањем и откривањем деликата прања новца и финансирања терористичких активности.

С циљем борбе против организованог криминалитета, у Републици Српској усвојен је Закон о сузбијању организованог и најтежих облика привредног криминалитета, односно основано је Посебно одјељење за сузбијање организованог и најтежих облика привредног криминалитета (Специјално тужилаштво), чији је циљ откривање и гоњење учинилаца организованог криминалитета.

2. ОБЛИЦИ И БИТНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛИТЕТА У ПРИВРЕДНО-ФИНАНСИЈСКОЈ ОБЛАСТИ

Један од најзапаженијих видова организованог криминалитета у привредно-финансијској области, којим криминалне организације стичу велики профит, јесте фалсификовање новца и прање новца. Поред ових профитабилних облика криминалне дјелатности, организовани криминалитет се бави и другим видовима криминалитета у привредно-финансијској области, као што су: улагање новца у легалан бизнис, манипулације у поступку приватизације, кријумчарење разном робом велике вриједности, спољнотрговински промет и девизно пословање, обављање других профитабилних послова коришћењем свога положаја, коришћење корупције како би се наведене трансакције обавиле на најлакши начин.¹ Наведени облици испољавају се кроз разне финансијске, привредне и друге трансакције, па се може рећи да је та дјелатност искључиво везана за област привреде и финансија.

Облици криминалитета који се јављају у привредно-финансијској области су се веома вјешто прилагођавали новим друштвено-економским односима и позитивним законским прописима који регулишу ову материју. Посебна специфичност криминалитета који се јавља у овој области, огледа се у томе што учиниоци ових дјела одлично познају законске прописе, па своју криминалну дјелатност усмјеравају до самих граница дозвољеног понашања и вјешто искориштавају одређене правне празнине, као и честе измјене и допуне те недореченост законских прописа.

Битна карактеристика криминалитета који се јавља у привредно-финансијској области јесте његова прикривеност, јер посљедице које проузрокују ова дјела тешко се откривају због тога што су у вријеме

¹ F. S. Mishkin, S. G. Eakins, *Finansijska tržišta i institucija*, Mate, Zagreb 2005, 178.

извршења дјела непознати и кривично дјело и његов учинилац, па се углавном откривањем кривичног дјела открива и њихов учинилац.²

Криминалитет у привредно-финансијској области више продукује пропадање земље него класични облици криминалитета, зато што доводи до настанка огромних штета, неправде, кршења права грађана, продукује незапосленост, нарушавају се економски односи, долази до противправног присвајања имовине као и до неоснованог богаћења једног слоја људи, што доводи до слабљења економске моћи земље.

Наиме, да би остварио своје циљеве, организовани криминалитет успоставља спрегу са државом и њеним органима у различитим нивоима власти. Постојање овакве везе и јесте један од услова настанка и постојања организованог криминалитета, јер му то омогућује елиминисање и неутралисање активности државних и других органа у прикривању криминалне дјелатности. Према томе, корупција је значајна дјелатност организованог криминалитета помоћу које се остварује знатна добит. Организовани криминалитет служи се корупцијом, и на тај начин јача своју позицију, ствара ефикаснију заштиту од могућности откривања своје криминалне дјелатности и обезбјеђује несметано дјеловање других профитабилних дјелатности.³

У БиХ је привредни криминал у порасту, као и степен његове организованости. То потврђује и чињеница да је 2011. године евидентирано 1493 кривичних дјела привредног криминала, што је 9,2 % више него прошле године. Поред прања новца, највећи пораст кривичних дјела је у области фалсификовања службене исправе којих је 2011. године регистровано 102, док је претходне, 2010. године, забиљежено 58 кривичних дјела. У 2011. години регистровано је 285 кривичних дјела злоупотребе положаја, што је за 26 % више него у претходној години. Међу најбројнијим кривичним дјелима из области привредног криминалитета је и несасвјестан рад у служби. Ових кривичних дјела је у 2010. години било 34, а у 2011. години 86.

2.1. Прање новца

У обављању својих незаконитих послова, организовани криминалитет остварује знатну новчану добит. Да би се тај новац легализовао, а уједно прикрила непоштена и незаконита дјелатност организованих криминалних група, прљави новац се разним

² T. Campbell, W. Kracaw, *Financial Risk Management: Fixed Income and Foreign Exchange*, Harper Collins College Publishers, 1993, 141.

³ F. S. Mishkin, S. G. Eakins, 258.

банкарским, привредним и другим трансакцијама прикрива и добија карактер новца који је зарађен на легалан начин.

Сам појам прања новца потиче од енглеске ријечи *money laundering*, што значи легализација капитала стечена криминалном дјелатношћу, односно финансијске трансакције ради прикривања стварног поријекла новца и других облика капитала на тржишту.⁴ Ради се о процесу прикривања илегалних извора прихода остварених путем извршења кривичних дјела, с циљем укључивања тих прихода у токове легалног финансијског пословања.

Термин „прање новца“ настаје у САД у периоду забране точења алкохола, тзв. прохибиције, тридесетих година прошлог вијека, када су криминалци зарађени новац од илегалне производње и кријумчарења аcoholних пића приказивали као зараду коју су остварили у ланцу својих праоница за рубље и аутомобила. Поводом те појаве почело је да се употребљава термин „прање новца“, одакле га је преузела криминолошка наука.

Под садржајем појма „прање новца“ подразумијева се дјелатност субјеката, најчешће из области сиве економије и организованог криминалитета, којима се остварују услови за легализацију противправно стечене добити, чиме се покрива њено криминално поријекло и ствара представу о законитој дјелатности.⁵

Својом интерграцијом у легалне финансијске токове прикрива се противправно стечен новац и криминална дјелатност учинилаца ове незаконите радње, који добијају статус угледних економских моћника и поштених грађана.

Резултати студије Међународног монетарног фонда показују да нето приход у свијету од незаконитих радњи достиже висину од 500 до 1000 милијарди долара, што је готово 2 % свјетског друштвеног прихода. Такође, наводи се да је вриједност средстава насталих прањем новца много већа него друштвени бруто производ у појединим земљама. Прање новца у многим земљама директно је пропорционално криминалу. Данас, прање новца у већини земаља сматра се озбиљним злочином. На основу тога, потребно је да се успоставе адекватне законске мјере и процедуре које се усмјеравају на рјешавање питања која се тичу спречавања, откривања, истраживања и предузимања адекватних мјера у случајевима прања новца.

⁴ Т. Campbell, W. Krasaw, 98.

⁵ М. Бошковић, *Организовани криминалитет и корупција*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука 2004, 180.

Начин прања новца стално се унапређује путем примјене софистицираних техника и метода. Састоји се у фалсификовању финансијске документације и манипулације у систему међубанкарских трансакција, али се јавља и у другим дјелатностима и то у оним областима криминалитета у којима дјелује организовани и транснационални организовани криминалитет. Посљедњих година се значајно изражава у утајама пореза, илегалној трговини дрогом и оружјем, у организованој коцки, проституцији и рекету, као и процесима приватизације капитала у бившим социјалистичким земљама Источне Европе, као и организованим криминалним каналима на Западу. Прање новца повезано је са корупцијом и сматра се да земља која на адекватан начин не рјешава питање прања новца, у својим структурама има државне представнике који су подложни корупцији.

Према томе, прљави новац се легализује и на тај начин што криминалне организације успостављају везе са државним органима и другим субјектима, чији се представници, користећи свој положај, укључују у незаконите активности и на тај начин легализују незаконити новац улагањем у привредне и финансијске токове, или га кријумчаре преко граница у друге земље како би га тамо легализовали.

Један од најпознатијих успјешних случајева спречавања прања новца јесте акција покренута против *Bank of Credit and Commerce International (BCCI)*, која је највише дјеловала у Великој Британији и САД и за који су америчке власти установиле да је опрала око 32 милиона долара.⁶ Ухапшен је знатан број службеника међу којима и деветорица директора банке. Банка је због противзаконитог дјеловања осуђена да плати казну од 15,3 милиона долара, те је ускоро потпуно престала пословати оставши без 530.000 штедиша широм свијета и без њихових 12,4 милијарди долара.

Прање новца, као и остале незаконите активности, условљавају регресивну дистрибуцију дохотка и стварање велике потрошачке моћи појединца у условима опште рецесије. Тиме се искривљује структура потрошње, поготово међу богатима, и преображава се постојаћа социјална стратификација настајањем друштвених група нових богаташа. Велика средства која се зарађују прањем новца утичу на пораст потражње са луксузним производима, раст цијена

⁶ Т. Crawford, R. Haan, С. Runchey, *Longevity Risk Quantification and Management: A Review of Relevant Literature*, Society of Actuaries, 2008, 98.

непокретности и неких потрошних добара, а све напријед наведено између осталог поспјешује и инфлацију.

Да би новац који су стекли различитим криминалним радњама (неовлашћена производња и промет опојних дрога, недозвољена трговина оружјем, трговина људима, организовање проституције, трговина људским органима, кријумчарење алкохола и дувана, уцјена, преваре, утаја и др.) могле да користе на легалан начин, организоване криминалне групе прикривају његово поријекло на тај начин што оснивају тзв. *Offshore* правна лица преко којих се низом финансијских операција илегална средства легализују.⁷ Постоји велики број облика испољавања прања новца, а заједничко им је да процес прања новца пролази кроз три основне фазе: стављање, полагање и интеграција.

Агенција за истраге и заштиту (СИПА) БиХ у 2011. години, регистровала је да је БиХ претрпјела штету од 66 милиона КМ због прања новца и других врста привредног криминалитета. У истој години, Финансијско-обавјештајно одјељење закључило је 22 истраге у којима су испитане бројне финансијске малверзације организованих криминалних група које су покушале да прљава новац убаце у легалне финансијске токове. Покушаји легализације криминалом зарађеног новца одвијали су се у различитим областима: Тако, јављају се покушаји финансијских малверзација на берзи, у трговини хартија од вриједности, разним трансакцијама, приватизацији, преварама банака путем кредита, манипулацији осигуравајућих друштава и микрокредитним организација. Овај вид криминалитета добио је и транснационални карактер јер су у већини откривених случајева, који су прослијеђени Тужилаштву БиХ, укључени страни држављани или њихова предузећа. Према Извјештају о стању сигурности у БиХ, који је 2012. године усвојио Савјет министара, евидентно је да је број кривичних дјела прања новца током претходне године порастао за 600 %, јер су у 2010. години регистрована само два кривична дјела, док је у 2011. години регистровано 14 кривичних дјела прања новца.

2.2. Међународни акти у области прања новца

Због тежине посљедица које произлазе из прања новца, међународна заједница је приступила нормирању адекватних мјера, средстава и поступака у појединим земљама, па је у европском праву прање новца добило статус самосталног кривичног дјела. Схвативши реалну опасност од организованог криминалитета интернационалног

⁷ Т. Crawford, R. Haan, C. Runchey, 124.

карактера који не познаје политичке, државне и идеолошке границе међу народима, државама и континетима, међународна заједница почиње да ради на развијању и конципирању стратегије опште борбе против најопаснијих видова криминалитета, трговине опојним дрогама, бијелим робљем, оружјем итд., а са чиме је у нераскидивој вези и прање новца.

С циљем борбе против прања новца, на међународном плану донијето је више међународних правних аката који регулишу ову материју, а најзначајније су:⁸

1. Конвенција Уједињених нација против незаконите трговине опојним дрогама и психотропним супстанцама, тзв. Бечка конвенција,
2. Конвенција о прању новца, трагању, привременом одузимању и одузимању прихода стеченог кривичним дјелом, коју је донио Савјет Европе 8. новембра 1999. године у Стразбуру,⁹
3. Четрдесет препорука за борбу против прања новца, донијетих од стране Групе са финансијске акције (*FATF - Financial Action Task Force*) 1990. године,
4. Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминалитета,
5. Кључни принципи за ефективан банковни надзор, тзв. Базелски принципи.

2.3. Фалсификовање новца у функцији организованог криминалитета

Новац као платежно средство које омогућава размјену добара, одувјек је био предмет посебног интересовања с аспекта разних облика криминалних напада, јер се на такав начин обезбјеђује знатна противправна имовинска корист и зарада која је очигледна у односу на уложени рад и средства, без обзира на ризик и опасност да та криминална дјелатност буде откривена.

Фалсификовање новца је стара појава чије се технике непрестано мијењају и усавршавају у зависности од квалитета заштите новчаница. Наиме, чим је новац почео да функционише као средство плаћања, непосредно послје тога појавио се и проблем његовог фалсификовања, без обзира на могућност коришћења расположивих техника од којих зависи успјешност фалсификата.

⁸ L. Friedberg, A. Webb, *Life is Cheap: Using Mortality Bonds to Hedge Aggregate Mortality Risk*, Boston College 2005, 87.

⁹ *Ibid.*, 414.

Данас је фалсификовање новца удружено не само са људским знањем и умијећем већ и са неслућеним могућностима које пружа савремена техника и технологија. Да би се спрјечила ова незаконита радња која може изазвати озбиљне посљедице у монетарном систему земље, у борби против галсификовања у свијету су укључене бројне институције: централне банке, полиција, Интерпол, Олаф (Европска комисија за борбу против превара) и др.

Новац фалсификован у великим размјерама угрожава монетарни систем и јединство тржишта земље, односно угрожава сигурност и повјерење у новчани промет. Због важности новца као платежног средстава и новца као општег мјерила вриједности и значења новца за економски систем, држава има монопол издавања новца. На основу свега наведеног, свака држава да би спрјечила или отежала успјешно фалсификовање новца настоји да изради квалитетну новчаницу, користећи најновија техничка достигнућа у графичкој индустрији и другим областима како би у процесу производње предузела све мјере на успјешној заштити новчанице.

Појава инфлације захтијева што више новца у оптицају. У вријеме рата, када би постојала велика инфлација, штампале су се новчанице за „једнократну употребу“, обично на папиру слабијег квалитета и без потребних одговарајућих заштитних елемената. Такве новчанице веома су погодне за фалсификовање, јер их је већина израђена *offset* штампом.¹⁰ Обезвријеђени инфлацијски новац ипак не привлачи велике фалсификаторе. Фалсификовање новца у данашње вријеме захтијева веома комплексан интелектуални рад за што је потребна и знатна техничка вјештина, па чак и умјетнички таленат да би се израдиле прихватљиве имитације наовчаница које се данас праве по изузетно сложенем поступку.

Фалсификоване новчанице могу бити израђене ручно („занатска производња“), машински („индустријска производња“) и новчанице створене фотокопирањем оригиналних новчаница. Машинску израду новчаница могу покренути само она лица која имају велики почетни капитал, јер се процес израде фалсификоване новчанице организује на исти начин као и израда оригинала, што значи да се за сваку врсту штампе (висока, равна, дубинска) и сваку боју, израђују посебни клишеи на основу фоторепродукције оригиналне новчанице. Овако израђене кривотворине су веома опасне, будући да се тешко разликује од оригинала, тако да се разлике не могу уочити голим оком.

¹⁰ Ђ. Игњатовић, *Организовани криминалитет*, Полицијска академија, Београд 1998, 47.

Фалсификовани новац се кријумчари по доброј разрађеној шеми организованог криминалитета, уз процјену сваке конкретне ситуације и предузимања свих мјера безбједности како би се фалсификовани новац успјешно пласирао у предвиђене токове.¹¹ Обично, фалсификовани новац не растурају лица која су га направила, она углавном организују дјелатност њеног растурања преко других лица која користе разноврсне начине и превозна средства како би лажни новац ставили у оптицај. Крупнији криминалци, који су ближи „врху“ (шефовски дио криминалне организације), јако су опрезни и веома се тешко може доћи до њиховог индетитета, док су растурачи често ситни лопови и преваранти који су за слична дјела већ осуђивани и познати полицији, или наивни грађани који сматрају да се могу „окористити“ на лак начин.

Организовани криминалитет користи фалсификовани новац за плаћање многих услуга и других обавеза, за куповину дроге, оружја и муниције, културних добара и друге врсте робе, за корупцију, за плаћање споредних дјелатности лицима која нису чланови криминалне организације, као и за куповину разних потребних ствари, опреме, технике, као и за друге потребе криминалне организације.¹² Фалсификовани новац углавном је присутан у земљама које су дуго у ратовима, гдје су раширени шверц и купопродаја оружја, па тако повољно тле користе криминалне организације да пласирају фалсификовани новац.

Ратна догађања, лоша економско-социјална политика, пораст свих видова криминалитета, велика миграција становништва, велики број странаца који су били укључени у војне, хуманитарне и друге мисије на нашој територији, повратак великог броја избјеглица из земаља Запада, слаба контрола граница за промет људи и робе, географски положај Босне и Херцеговине као транзитне земље између Истока и Запада, представљају погодности за протурање страног фалсификованог новца без великог ризика.

2.4. Кријумчарење и недозвољена трговина скупочијене робе

Избјегавање плаћања јавних прихода у знатној мјери утиче на слабљење економских односа у друштву, што условљава настанак социјалних разлика које изазивају незадовољство грађана, доводе до одређених социјалних напетости и ремете међуљудске односе. Јављање оваквих проблема представља озбиљан друштвени проблем који разједињује економску основу друштва и узрокује поремећаје у

¹¹ *Ibid.*, 47.

¹² *Ibid.*, 49

економском систему државе, што представља погодно тло за вршење различитих кривичних дјела, укључујући кријумчарење и недозвољену трговану.

Ова кривична дјела углавном се врше као дио организованог криминалитета или као вид професионалног криминалитета који врше припадници пословних и владајућих кругова који имају знатан утицај на збивања у политичком и друштвеном животу, користећи свој утицај и везе у друштву за вршење кривичних дјела (криминалитет „бијелог оковратника“). Ова лица корупцијом често налазе упориште у органима државне управе и међу политичарима, што им омогућује да своје послове обављају несметано, јер уживају заштиту. Извршиоци ових дјела користе се фалсификовањем документације, лажним приказивањем финансијског стања, лажним завршним рачунима, фиктивним приказивањем залиха робе и другим недопуштеним дјелатностима којима се остварује материјална корист.¹³ Стално настају нови облици кријумчарења, новим канали дистрибуције робе и нове пословне везе, а све са крајњим циљем да се избјегне плаћање јавних прихода, као што су: преваре при одређивање царинске основице, преваре у давању погрешног описа робе, преваре у поријеклу робе, преваре при царинским повластицама, преваре при привременом уласку робе у царинску територију, преваре у крајњој употреби робе, преваре кривотворене робе и др.

Као предмет кријумчарења и недозвољене трговине, поред дроге, оружја, културних добара, људи и њихових органа, јавља се различита скупост роба и предмети за којима постоји велика потражња на тржишту, а која организоване криминалне групе на различите начине, избјегавајући мјере царинске контроле, кријумчаре преко граница, те је потом продају на црном тржишту избјегавајући плаћање царинских дажбина, пореза и других обавеза према држави, чиме се јача сива економија, а учиниоци за себе остварују велики профит.

Учиниоци ових дјела веома су лукави и перфидни, не признају своју криминалну дјелатност и увијек имају припремљен алиби из ког произлази да им ништа није познато у вези са робом која је пронађена скривена у превозном средству са којим су управљали или у којем су се налазили, спремни су на покушаје корумпирања службеника, цариника, полиције и других органа надзора и контроле.

Користе се разним методама како би прокријумчарили робу и избјегли плаћање пореза, а то чине тако што робу преносе преко

¹³ *Ibid.*, 51.

илегалних граничних прелаза или доласком на легалан гранични прелаз пријављују само дио робе коју увозе, а остатак робе, коју претходно сакрију у бункерима који су израђени за кријумчарење робе и које је тешко открити, не пријављују. Кријумчари, такође, понекад пријављују мању вриједност робе у односу на стварну, или не евидентирају илегалну робу у пословним књигама, а све с циљем да би избјегли порезе и остале дажбине, те остварили већи профит.

Недозвољена трговина и кријумчарење су уско повезани, јер неријетко роба која се кријумчари постаје предмет недозвољене трговине на домаћем тржишту. Да кријумчарење и недозвољена трговина све више узима маха, показују и подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, чији су службеници у 2011. години спријечили кријумчарење разне робе, вриједне 13.320.255 КМ, док су у јануару 2012. године заплијенили робу у вриједности од 770.456 КМ. Подаци показују да је кријумчарење у прошлој години порасло за више од 50 % у односу на 2010. годину, када је одузета роба вриједна 5.362.270 КМ, док је 2009. године вриједност заплијењене робе вриједила 2.750.796 КМ. Међу најскупљом робом која је одузета прошле године биле су машине за производњу цигарета, вриједне 2.500.000 КМ. Наведене машине су пронађене у акцији Управе за индиректно опорезивање БиХ, Агенција за истраге и заштиту (СИПА) БиХ и полиције на подручју Груда, када је откривене илегална фабрика цигарета у којој се, поред машина, налазило и неколико тона дувана, десетине хиљаде фалсификованих маркица за цигарете и остали материјал потребан за производњу и паковање цигарета.

На другом мјесту кријумчарене робе у БиХ, у 2011. години, налазила се обућа. Најчешће су се кријумчариле патике које су на себи имале ознаку познатих свјетских марки као што су *Nike*, *Adidas* и *Puma*, али је детаљним прегледом утврђено да се не ради о оригиналној роби. Вриједност одузете робе износила је 2.263.543 КМ.

Посебну пажњу шверцера заузимају цигарете који они на разне начине покушавају прокријумчарити у БиХ, због тога што је велика потражња за том робом, као и зарада која се остварује кријумчарењем и недозвољеном трговином.

Кријумчарење се најчешће одвија илегалним путевима из Црне Горе у БиХ, а потом се складиште и продају на црном тржишту без пореских маркица БиХ. Само у 2011. години, радници Управе за индиректно опорезивање заплијенили су разе врсте цигарета у вриједности од 1.288.266 КМ. Међутим, вриједност кријумчарене робе знатно је већа због прикривености која се испољава у виду „тамне бројке“.

Такође, приликом конципирања ове подјеле неопходно је узети у обзир и криминал у осигурању, односно криминал у предузећима осигуравајуће бранше, који представља централни дио рада и коме ће се посветити највећа пажња.

3. КРИМИНАЛИТЕТ У ОСИГУРАЊУ

Као посебан облик професионалног криминалитета, „криминалитет бијелог оковратника” први је описао амерички криминолог Едвин Садерланд. Садерланд је дефинисао овај облик криминалитета као злочине извршене од лица са високим, престижним и друштвеним статусом у оквиру занимања које обављају, а криминалца одредио као свако лице са високим социо-економским статусом које крши законе којима се уређује њихова професионална активност. Из ове дефиниције, закључује се да су извршиоци криминалитета бијелог оковратника пословни људи, чиновници и лица која имају посебан друштвени статус, власт утицај и моћ. Ова врста криминалитета дефинише се шире као криминалитет који се врши злоупотребом легалног занимања. При томе, прави се разлика на криминалитет у вези са занимањем, и организациони криминалитет.

Криминалитет бијелог оковратника обухвата преваре у области пословних операција, на берзама, сумњиве трансакције, намјештену илегалну трговину, трансакције валутом и мјеницама, лажним рачунима, преварама у осигурању, малверзације у вези са утајом пореза, директне и индиректне облике корупције и сл. Овај облик криминалитета је посебно друштвено опасан због тога што се неоткривањем и некажњавањем извршилаца уништава друштвени морал. Такође, овај облик криминалитета ствара јачу друштвену дезорганизацију. Извршиоци овог облика професионалног криминалитета нису асоцијалне особе, које се као код класичних криминалитета служе насиљем. То су угледни чланови друштва. Запажени су у свим институцијама локалних самоуправа, области права и медицине.¹⁴

Садерланду се, на неки начин, придружује и Лари Сигел¹⁵ који организовани криминалитет и криминалитет „бијелог оковратника” сврстава у у исту групу, при чему, једину разлику види у томе што се код криминалитета „бијелог оковратника“ ради о противправној дјелатности појединаца и институција који су у посао ушли да би

¹⁴ С. Константиновић Вилић, М. Костић, В. Николић Ристановић, *Криминологија*, Правни факултет, Ниш 2004, 125.

¹⁵ Ђ. Игњатовић, 152.

профит стицали легалним пословањем, док организовани криминалитет подразумејева нелегалне активности субјеката чији је циљ од почетка био добит прибављена на нелегалан начин.

Криминалитет „бијелог оковратника” описује се обично као каријера веома талентованог човека. Она има свој посебан сјај, због чега се они сматрају „прворазредним злочинцима” у свијету криминала (криминалцима са стилем), које карактерише висока професионалност, усавршеност метода, динамичност, прилагођавање. Супериорност ових криминалаца произлази из њихове способности да избјегну откривање и кажњавање. Основна обиљежја криминала „бијелог оковратника” јесу сљедећа:¹⁶

1. Врше га лица са престижним друштвеним статусом у оквиру занимања која обављају, а криминалац са бијелим оковратником је свако лице са високим социо-економским статусом које крши законе којима се одређује њихова професионална активност;
2. Појављује се у дјелатностима везаним за банкарско осигурање, трговину, жељезницу, државне институције, инспекцијске или пореске службе, полицијске и царинске службе, медицину; обухвата преваре у пословним операцијама, берзама, сумњиве трансакције намјештеним илегалним трговинама, трансакције валутом и мјеницама, лажним рачунима, преварама у осигурању, малверзације у вези са утајом пореза, корупцију;
3. Користе се друштвена моћ и углед и привилегије за стицање огромних материјалних добара, а друштву се наноси огромна штета (мјерена десетинама милијарди долара годишње у развијеним земљама).

Оно што је најопасније код овог облика криминала јесте што доводи како до великих материјалних губитака, тако и до нарушавања здравља, повређивања, па и смрти великог броја људи будући да поред превара са цијенама, лажног приказивања прихода, прања новца и мултинационалног подмићивања, обухвата и кршење прописа о квалитету и здравственој исправности, еколошких прописа, итд. Фактичка аболиција од хапшења и кривичног прогона је релативно високо заступљена не само због одсуства свијести о степену друштвене опасности ових дјела, већ далеко више због чињенице да су извршиоци угледни пословни људи са високим корупционашким

¹⁶ Б. Маровић, *Осигурање*, Економски факултет у Суботици, Суботица 1997, 142.

потенцијалом. Међутим, тиме се из саме друштвене елите емитују сигнали да је малверзација оправдана и корисна.

За разлику од конвенционалног криминала који има незнатан ефекат на друштвене институције, овај облик криминала јача друштвену дезорганизацију. Његови извршиоци, признати чланови друштва, ријетко бивају гоњени због фактичког имунитета који као угледни пословни људи уживају.

Многи примјери показују, да је у предузећима из осигуравајуће бранше криминал веома распрострањен. Ову тенденцију потхрањује и напетост која влада између администрације и теренских радника. Од радника на терену се захтијева, да непрестано повећавају годишњи промет. Овај циљ се често не може постићи без сурове борбе у условима неуравнотежене конкуренције. Немали број теренских радника се одлучи да направи тзв. неморалне понуде.¹⁷ Штетни догађаји, који су се већ одиграли, подносе се осигуравачу на наплату непосредно након тога са новом полисом. У аутомобилској индустрији, трговини моторним возилима и у аутомеханичарским радионицама, али и у неким другим занатским радионицама (нпр. стаклорезачким, тапетарским и сл.) отварају се могућности за овако дјеловање. Узмимо, рецимо, да се догодила неосигурана штета. Наплата штете се код осигурања може покушати, али и реализовати уз помоћ лажираног одштетног захтјева, што се често догађа. И овдје примјери показују да је код преварних радњи у осигурању подстрекач био често баш службеник осигурања.

У Бечу се крајем осамдесетих година прошлог вијека одиграо спектакуларан случај са највећим трговцем аутомобила марке Алфа Ромео, предузећем *Farinco*, у главној улози. Половина годишњег промета овог предузећа у висини од 1,8 милиона евра, потицала је из преваре осигуравача. У овој превари учествовали су и службеници осигурања, који су такође добро профитирали. У Њемачкој су корумпирани љекари у сарадњи са службеницима осигурања из одјељења за исплату накнада, издавали фалсификована увјерења о инвалидитету усљед несрећног случаја, односно потврде о радној неспособности, што се рефлектовало и на осигуравајуће компаније које су оштећене за стотине милиона евра.

Захваљујући кооперацији мађарских и аустријских криминалистичких службеника крајем деведесетих година прошлог вијека ухапшена је банда превараната, који су (уз помоћ корумпираних службеника царинских органа, дијелова посаде брода и службеника осигурања) преко осигураног транспорта на Дунаву

¹⁷ Б. Маровић, 151.

извршили тешку превару осигурања. Сандучићи који су били испуњени шљунком, декларисани су као скупочијени прецизни инструменти за које је осигуран транспорт. У мађарско–румунској пограничној зони брод је намјерно насукан на каменито дно. Сандуке је из оштећеног бродског складишта однијела вода. Службеници царинских органа потврдили су оштећење брода услед несрећног случаја, као и губитак робе.¹⁸

Структуралне особености осигурања као привредне дјелатности омогућују читав низ преварних радњи. У јужној Европи упоредо са све бољим познавањем материје и корелација у области осигурања, све више расте и степен његове злоупотребе. Фингирани случајеви штета које пријављују клијенти, преувеличани рачуни за поправке које подносе овлашћене радионице итд. утичу на поскупљење осигуравајуће заштите грађана.

Против организованог криминала, ЕУ се бори уз помоћ ефикасних мрежа које у акцију гоњења учинилаца не ступају тек након извршене криминалне радње, већ акценат стављају на то да уз помоћ циљаних превентивних мјера онемогуће извршење дјела.

С циљем што успјешнијег супротстављања међународном организованом криминалу у Европи, споразумом од 6. јула 1995. године основана је интегрална европска полицијска служба за превенцију и сузбијање криминала – ЕУРОПОЛ. У оквиру сарадње земаља чланица, ЕУРОПОЛ је успио да у великој мјери повећа ефикасаност надлежних националних служби. Захваљујући ЕУРОПОЛ-у утврђене су економске димензије криминалних активности и документована је методологија учинилаца, што је била и остала полазна тачка на путу ометања и разбијања криминалних мрежа. У међувремену, кријумчарење моторних возила је на границама ЕУ смањено за 50 %.

Босна и Херцеговина тренутно је занимљива за преваре у осигурању због реструктурирања привреде и своје интернационалне оријентације. На путу у сигурнију будућност, у БиХ су се појавиле опасне препреке, као што су недовољно изграђена идеја солидарности и озбиљно раширена корупција. Зато, неопходно је да се у приватним предузећима из сектора финансијских услужних дјелатности – која су под великим утицајем корумпираних носилаца одлучивања – под лупу ставе сви наметнути видови предусретљивости, као и неке маркетиншке мјере. Реструктурирана и поштрена интерна ревизија

¹⁸ М. Марковић, *Увод у осигурање*, Београдска пословна школа – Висока школа струковних студија, Београд 2010, 128.

осигуравајућих друштава, која је одговорна не само руководству већ и надзорном органу осигурања, у великој мјери отежава убацивање корумпираних сарадника.

Без проширивања професија и услужних дјелатности за чије ће се даваоце у БиХ прописати обавеза закључивања уговора о осигурања од грађанскоправне одговорности, многе професије, односно услужне дјелатности не би се могле развијати на пожељан начин, или начин да се максимизира заштита корисника ових услуга као потрошача, споро би се развијао узајамни утицај осигурања и грађанскоправне одговорности и не би се брже могла идентификовати подручја и облици одговорности у пружању услуга које су обиљежене одређеним особеностима професије, односно услужне дјелатности;

Законски прописи којима се у БиХ уводе обавезна осигурања одговорности (и друге врсте обавезних осигурања) давалаца одређених услуга морају у зависности од специфичности услуга, да садрже тим специфичностима одговарајуће елементе који одређују битну садржину уговора о осигурању одговорности из њиховог обављања и начин на који се спроводи контрола извршавања обавезе на закључење осигурања и обезбјеђује заштита оштећеним лицима у случају незакључених обавезних осигурања. То су одређење облика грађанскоправне одговорности која је предмет осигурања; осигураних и саосигураних лица и лица која могу бити уговарачи осигурања; штета које се покривају осигурањем; минималне осигуране суме, односно да је покриће неограничено; обавезност франшизе; искључења из осигурања; органа који је надлежан да спроводи контролу извршења дужности закључења уговора о осигурању; казних мера у случају незакључења осигурања; извора за плаћање штета у случају незакључених осигурања и др. Да је у многим обавезним осигурањима у БиХ остављена превелика слобода уговарања услова уговора која може бити злоупотријебљена на штету корисника осигурања показује анализа одредаба којима су установљена обавезна осигурања у Закону о лијековима и медицинским средствима из 2004, Закону о туризму из 2005, и Закону о јавним скијалиштима из 2006. године.

Отпори испољени у БиХ у покушају увођења, у ЕУ и земљама кандидатима, традиционалног обавезног осигурања од грађанскоправне одговорности адвоката исказани у дискусијама које се вођене поводом Приједлога Закона о адвокатури на трибинама адвокатских комора, неоправдани су. Ради сламања поновљених отпора увођењу овог обавезног осигурања и отпора који ће се појавити приликом усвајања законских приједлога поводом увођења нових врста обавезних осигурања од одговорности давалаца услуга,

потребно је осмислити и спровести широку стратегију промоције и разумијевања значаја обавезних осигурања чије се увођење предлаже.

Суочене са новим конкурентима који пристижу из сектора финансијских услуга и из нетрадиционалних извора, а који пружају потрошачима шири обим производа и нижи ниво трошкова пословања, осигуравајуће компаније не могу више да се ослањају на лојалност својих купаца, брокера и агената здраво за готово. Да би се изборили са овим изазовима водеће компаније за осигурање трансформишу се од производно оријентисаних ка потрошачки оријентисаним организацијама. Ова нова пословна клима подиже улогу управљања односима са купцима (*Customer Relationship Management – CRM*) на истакнути стратегијски положај и унутар сектора осигурања.¹⁹ Да би се развила свеобухватна слика о пословању, боље управљало интеракцијама са брокерима, агентима и осигураницима, менаџмент наших осигуравајућих компанија треба агресивно да крене са развојем *CRM* рјешења која ће им помоћи да остваре пословне циљеве као што су: идентификовање и развој процеса који ће допринети успјешној идентификацији потенцијалних потрошача, њиховом привлачењу и задржавању, повећању продаје производа осигурања, снижавању оперативних трошкова и повећању прихода.

Динамичан развој тржишта осигурања у БиХ и на њему заострена конкуренција заступничких и посредничких (брокерских) фирми и све више проширивани захтјеви који се пред њих постављају у заштити потрошача производа осигурања, захтјевају транспарентни приступ у провјери оспособљености за приступ обављању ових послова, а такође организовању, садржини и провјери овладавања програма додатног образовања и оспособљавања заступника и посредника у осигурању установљених, као у државама – чланицама ЕУ (Чешка, Словенија и др.), према сложености послова које они обављају и одговорности коју имају у продаји производа осигурања.

3.1. Преваре у осигурању

Превара у осигурању представља појаву познату осигуравачима још од првих дана настанка комерцијалног осигурања. Преваре у осигурању постоје колико и само осигурање. Направљено је доста покушаја да се преваре у осигурању класификују. Појам преваре потребно је и дефинисати у смислу који намеће Закон о облигационим односима, гдје се наводи да превару врши уговорна страна која својим понашањем ствара заблуду или у заблуди држи другу страну

¹⁹ М. Марковић, 137.

са циљем да је наведе на закључење уговора. Многе осигуравајуће куће су научиле кроз искуство како да препознају преваранте, па их чак дијеле на двије групе. Једни су лица која су заиста претрпјела штету, па кад се већ налазе у датој ситуацији – покушавају да неоправдано увећају своје захтјеве. За друге је накнада штета по основу осигурања занимање са уносном зарадом, и то организују кроз мрежу повезаних лица.

Стручњаци као главни разлог за подношење лажних одштетних захтјева наводе економску кризу. Да ли је у питању криза или не повећава се број превара које се још увијек воде као ситне преваре али са развојем осигурања и код нас ће се почети јављати преваре које више личе на филмске приче. Најчешће преваре су: лажирање саобраћајне несреће, преувеличавање повреда у незгодама, исцениране провале или крађе, договорена крађа аутомобила, подметање пожара и преувеличани трошкови поправке.²⁰

Најчешће преваре у осигурању односе се на приказивање веће штете, као и намјерног изазивања незгоде да би се наплатила штета. Србија се недавно обавезала да ће настојати да смањи број превара у осигурању, размјеном података са земљама региона. Наиме, Хрватска, Словенија, БиХ, Македонија, Србија, Црна Гора и Мађарска потписале су Протокол о спречавању превара 13. априла ове године, којим би требало, како вјерују наши осигуравачи, да смањи број превара, јер ће подаци о починиоцима у било којој од тих земаља бити доступни свима, па ће се и њима лакше стати на крај. Преваре у осигурању у Њемачкој направе годишњу штету од око четири милијарде евра или око 10 одсто од укупног износа исплаћених штета. У Италији је три одсто свих исплаћених штета – лажно. Америка због превара у осигурању годишње губи око 30 милијарди долара, а Британија око 1,9 милијарди фунти. Ове такозване међународне штете третирају се као најпрофитабилније и најмање ризикантне, јер се тешко откривају.

Због превара у осигурању не испаштају само осигуравајућа друштва, која имају велике трошкове, већ и осигураници, који на рачун „мањка” направљеног због превара морају скупље да плаћају полисе, с обзиром на то да осигуравачи и тај ризик урачунавају у цијену. Тако, према процјени National Insurance Crime Bureau, америчка породица годишње плати у просјеку по 1.000 долара више по основу осигурања од онога што би стварно било потребно кад се преваре у овом сектору не би дешавале. У Британији, према подацима

²⁰ В. Авдаловић, Б. Маровић, *Осигурање и управљање ризиком*, Бирографика, Суботица 2005, 78.

Insurance Freud Bureau, сваки становник плаћа за осигурање по 44 фунте годишње више него што је потребно, а ова ставка је за просјечног Холанђанина око 150 евра годишње. Упркос томе што због превара губе и осигуравајућа друштва и грађани, већина грађана сматра да „није гријех преварити богате осигураваче”. Чак 20 одсто потрошача у Њемачкој сматра да преваре у осигурању не треба кажњавати, 44 одсто Холанђана учествовало је у преварама осигурања од чега је 12 одсто њих то и признало, а 40 одсто Данаца познаје некога ко је успео да обмане осигурање.

И у Србији је тема превара у осигурању поприлично често актуелна, утолико прије што се барата процјеном да је између 30 и 40 одсто пријављених штета у аутоосигурању лажно, а чак половина кад је реч о каско осигурању, првенствено крађи возила.²¹ Готово да постоји стереотип, који се јавља у око 90 одсто случајева, најучесталији покушаји превара тичу се приказивања веће штете, намјерног изазивања незгоде да би се наплатила штета, пријављивања крађе возила које је претходно продато и пријављивања незгода по Европском извјештају. Често се, такође, пријављују стара оштећења, прилажу се као доказ фиктивни увећани рачуни, дијелови се премјештају са других хаварисаних возила, чести су покушаји наплате штете за преминула лица... а чак и они којима преваре нису „ужа специјалност” покушавају да наплате исту штету на више мјеста.

3.2. Превентива криминалитету у осигурању

Законско регулисање уговора о осигурању једно је од најактуелнијих питања права осигурања код нас. Најважнија од питања која су разматрана више пута су следећа: форма уговора; битни елементи уговора; неслагање између постигнутог споразума или понуде осигурања и садржине полисе; садржина општих услова осигурања и обавеза предаје тих услова осигуранику; питање листа покрића.

Приликом заузимања ставова о горе наведеним питањима препоручује се Комисији за кодификацију да рјешења о неким питањима, као што је питање форме уговора о осигурању, има у виду да су рјешења која се о тим питањима сугеришу у Извјештају Комисије за кодификацију формулисана са нагласком да је ријеч о отвореним питањима, то јест, да Комисија тек очекује допринос наше стручне јавности у даљем формулисању најбољих рјешења за ова

²¹ В. Авдаловић, Б. Маровић, 91.

питања; затим, да се сва она морају посматрати кроз призму положаја осигураника као потрошача услуга осигурања, то јест, кроз однос између Закона о облигационим односима и Закона о заштити потрошача.

У вези са формом уговора о осигурању изражена су различита схватања, са аргументима за свако од њих. Полазна тачка у дискусији је био предлог Комисије за кодификацију, по коме, уговор о осигурању живота треба да остане формалан, док би се за остале врсте осигурања примјењивао принцип консенсуалности. Један од ослонаца предлога у корист формалног уговора о осигурању је позивање на рјешења Закона о заштити потрошача, по коме, осигураник у својству потрошача треба да буде заштићен писменом формом, јер је у питању адхезиони уговор који саставља друга страна – осигуравач. По другом мишљењу, заштитна функција форме некада може да буде сметња потреби брзине обезбјеђивања покрића од ризика, а осим тога, чинила би се разлика између осигураника који уговор закључује у својству потрошача и оних који нису у том својству, при чему би једни били фаворизовани у односу на друге.

У тијесној вези са закључењем уговора о осигурању је и обавеза информисања осигураника од стране осигуравача у моменту закључења уговора (или и пре њега) о свим елементима од значаја за његову одлуку да приступи уговору.²² Сви они треба да буду садржани и у полиси осигурања. По угледу на директиве Европске уније, предлаже се, прије свега код дистанционих уговора и уговора о осигурању живота, обавезно уношење и елемената као што су: о мјеродавном праву, о органу надзора, о праву осигураника да после краћег времена откаже већ закључен уговор без образложења, о стварној и мјесној надлежности суда, поступку подношења приговора, и др. С обзиром на то да је у нашем праву Законом о облигационим односима већ регулисано које елементе полиса треба да садржи, а у погледу других (ново предложених) за сваки треба посебно испитати сврсисходност његовог прихватања, будући да су неки од значаја за земље ЕУ, а за наше право од мањег значаја за одлуку осигураника о избору полисе и осигуравача до момента када БиХ добије статус кандидата за члана ЕУ (на примјер: о мјеродавном праву које ће се примјењивати на уговор у случају спора уговарача, и др.).

²² E. Vaughan, T. Vaughan, *Osnove osiguranja, upravljanje rizicima*, Mate, Zagreb 2000, 52.

Но, без обзира на ове детаље, опште је прихватљиво и предлаже се да осигуравач треба да пружи осигуранику јасне и тачне информације о суштинским карактеристикама уговора у који ступа, без обзира да ли је ријеч о дистанционим уговорима или и свим другим уговорима.²³ Пошто је та обавеза осигуравача дјелимично прописана у Закону о облигационим односима одредбом по којој је осигуравач дужан да у моменту закључења уговора упозна осигураника са општим условима осигурања и преда му њихов текст, али није предвиђена санкција за учињен пропуст, у случају пропуста осигуравача у погледу ове његове обавезе сматрамо да она треба законом да буде формулисана, будући да постоје тешкоће које због тога настају у пракси осигурања и неуједначеност изражених ставова у судској пракси у таквом случају.

У том контексту се предлаже регулисање и питање неслагања између текста полисе и постигнутог споразума (прихваћене понуде). Правила тумачења уговора о осигурању, која су садржана у Закону о облигационим односима, не могу да дају одговор на ово питање и зато се сматра да су и за наше право корисне и прихватљиве одредбе које о том питању садрже неки страни закони и да рјешења из њих треба преузети у наш закон (на примјер, нови Закон о уговору о осигурању Њемачке у примјени од 2008, Закон о осигурању Грчке од 1997, и др.). Према правилима која су усвојена у овим законима, осигураник има право да реагује када сматра да је полиса издата супротно споразуму и да се у року који је одређен законом или, ако дужина рока није законом одређена, у оном који му је осигуравач оставио за истицање приговора изјасни против одступања, када су она учињена на његову штету. Ако то не учини, сматраће се да је уговор закључен према садржини полисе јер је то у интересу правне сигурности уговорних страна и трећих лица која имају одређена права у уговору о осигурању.

С циљем заштите осигураника као потрошача финансијских услуга, треба размотрити могућност уношења примјера забрањених клаузула по угледу на Директиву ЕУ 93/13/ЕЕЦ од 5. априла 1993. год., о некоректним клаузулама потрошачких уговора. С друге стране, када је ријеч о осигурању живота, пажњу заслужују бројне уговорне клаузуле познате у европским и другим правним системима осигурања којима се остварује боља заштита осигураника, и којима се постиже већа флексибилост полисе осигурања у смислу прилагођавања ове врсте осигурања потребама осигураника, а тиме обезбјеђује и већа

²³ W. R. Rohrbach, J. Glatzl, *Tržište osiguranja u zemljama tranzicije srednje i istočne Evrope*, 2004, 89.

популарност осигурања живота. Изложене особине ових клаузула разлог су оправданости да се ове клаузуле прихвате и у домаћим полисама, односно условима осигурања.

Развој економије у земљама у транзицији доводи до потребе за осигурањима кредита – како домаћих, тако и извозних кредита.²⁴ По угледу на европске земље, и код нас би требало кредитне ризике регулативом што више пребацити на приватне осигураче, док би некомерцијални ризици код извозних кредита захтијевали још увијек подршку државе.

Једна од могућих превентива је и формирање националног регистра особа које су се бавиле криминалом у домену осигурања, какав примјер имамо у Великој Британији. Након што је забиљежен рекордан број покушаја превара у осигурању у прошлој години, британска осигуравајућа друштва планирају да уведу национални регистар особа који су лажном пријавом покушали да оштете друштво.

Наиме, осигуравачи су разоткрили покушаје преваре у вриједности од 919 милиона фунти (1,5 милијарде долара) у 2011. години што је за 9 % више у поређењу са годином раније, истакли су у Британском удружењу осигуравача.

Број превара у осигурању обично расте током економских криза док су осигураници склони измишљању или надувавању потраживања од осигуравајућих друштава. Британска осигуравајућа друштва су истакла да су у посљедњем периоду нарочито погођена порастом неозбиљних или лажних пријава штета за повреде, наводно задобијене у саобраћајним несрећама, те у таквим случајевима истичу и одговорност адвоката који без побједи на суду не добијају накнаду за рад (тзв. *no win no fee lawyers*). Лани су откривене лажне пријаве штета по основу осигурања возила у вриједности од 466 милиона фунти.

Британско удружење осигуравача је нагласило да ће регистар бити спреман и у функцији почетком 2013. године, те ће помоћи у раду новој полицијској јединици која ће се у потпуности фокусирати на спречавање превара у осигурању. Процјењује се да неоткривене преваре индустрију осигурања коштају двије милијарде фунти годишње чиме се рачун осигурања сваког уговарача осигурања повећава у просјеку за 44 фунте.

²⁴ S. Andrijašević, V. Petranović, *Ekonomika osiguranja*, Alfa, Zagreb 1999, 114.

Поједине осигуравајуће куће примјењују и одређене репресивне мјере, тако што имају секторе за откривање превара. Неке од њих запошљавају и бивше полицајце. Највише превара се дешава у дијелу аутоодговорности. Монтиране саобраћајне несреће се дешавају најчешће ноћу у мало прометним улицама. Најчешће су актери једно старо возило и једно ново возило. Ново возило је обично прије мјесец два каско осигурано. На то се надовезују лажирани љекарски извјестаји и лажирани полицијски записници.

Као вид репресивних мјера су и органи гоњења кривичних дјела који морају посветити још већу пажњу преварама у осигурању. Преваре треба да се налазе на њиховим листама приоритета, с једне стране јер су компликоване, а с друге стране, осигуравачима треба додати додатни стимуланс у борби против превара. Кривичним прописима обухваћена су дјела преваре у осигурању. Потребно је предвидјети строге казне за сљедећа кривична дјела: посједовање или држање материјала за извршење превара; посједовање или израда и снабдијевање предметима за извршење превара, преварно пословање трговаца и кривично дјело стицања на непоштен начин.

Осигуравачи против превара морају да се боре организовано, појединачно или заједно. Неопходно је да осигуравајућа компанија донесе „risk management” план којим ће руководити стручно лице на нивоу директора компаније. Неопходно је осмислити поступак за откривање превара: идентификација, обим ризика и њихова анализа.

4. ЗАКЉУЧАК

Осигурање је данас једна од најзначајнијих и најпрофитабилнијих активности у економији европских држава, а има такву тенденцију развоја и у БиХ. Осигурање зависи од његових клијената, који су свјесни опасности са којима се њихова имовина суочава, због компликованих пословних процеса, неочекиваних природних промјена, ненамјерних акција и несрећних догађаја, који се не могу избјећи чак и ако се предузму све сигурносне мјере.

Преваре у осигурању су опасне јер поткопавају повјерење које међу људима треба да постоји. Што је веће повјерење, друштво је здравије. Неопходно је да друштво у што већој мјери постане свјесно да овај проблем постоји. Јавност мора бити упозната са чињеницама које говоре о преварама у осигурању. Осигуравачи треба да нађу начин како да мобилишу јавност, јер она треба да буде упозорена на опасности које грађанима пријете. Јавност мора бити упозната да је превара кривично дјело. Због превара сви плаћају цијену кроз

повећану премију. Осим тога, многи немају намјеру да изврше кривично дјело, па ипак варају осигураваче на разне начине.

Преварама у осигурању, као врсти ризика у пословању, осигуравачи и реосигуравачи из развијених привреда одавно су почели да поклањају велику пажњу. Преваре су често биле третиране као оно што криминолози називају организованим криминалом, што је за собом неминовно повлачило укључивање јавног права. Уосталом, случајеви из развијених привреда, несумњиво припадају организованом криминалу. На то су европски осигуравачи и реосигуравачи одговорили тиме што су се добровољно удружили на националном нивоу, образујући специјалне одборе, једну или више организованих јединица у оквиру општег удружења за борбу против превара.

Случајеви преваре у осигурању су многобројни и у пракси их је све више. Појављују се у свим врстама осигурања. Међутим, најчешће се појављују код тзв. масовних осигурања, и то код осигурања моторних возила, осигурања живота, осигурања од пожара, осигурања транспорта и осигурања кредита. Када је ријеч о преварам о осигурању, најчешће се мисли о преварама од чијих последица штету трпи осигуравајуће друштво.

Супростављање савременим облицима криминалитета, какав је организовани криминалитет који се јавља у привредно-финансијској области, а посебно у области осигурања могуће је једино системском примјеном адекватних превентивних и репресивних мјера, уз коришћење научних и техничких достигнућа и њиховом уградњом у криминалистичке методе. Стратегијски приступ спречавања криминалитета у привредно-финансијским областима омогућава адекватну превентивну дјелатност надлежних органа уз примјену одговарајућих економских, правних, политичких и других мјера које поспјешавају борбу против економског криминалитета.

Против организованог криминала, ЕУ се бори уз помоћ ефикасних мрежа које у акцију гоњења починилаца не ступају тек након извршене криминалне радње, већ акценат стављају на то да уз помоћ циљаних превентивних мјера онемогуће извршење дјела. У циљу што успјешнијег супротстављања међународном организованим криминалу у Европи, споразумом од 6. јула 1995. године основана је једна интегрална европска полицијска служба за превенцију и сузбијање криминала – ЕУРОПОЛ. У оквиру сарадње земаља чланица ЕУРОПОЛ је успио да у великој мјери повећа ефикасаност надлежних националних служби. Захваљујући ЕУРОПОЛ-у утврђене су економске димензије криминалних активности и документована је методологија починилаца, што је била и остала полазна тачка на путу

ометања и разбијања криминалних мрежа. У међувремену је кријумчарење моторних возила на границама ЕУ смањено за 50%.

БиХ тренутно окоришћује захваљујући реструктурирању привреде и својој интернационалној оријентацији. Али на њеном путу у једну сигурну будућност испријечиле су се опасне препреке, као што су недовољно изграђена идеја солидарности и озбиљно раширена корупција. Зато, неопходно је да се у приватним предузећима из сектора финансијских услужних дјелатности – која стоје под великим утицајем корумпираних носилаца одлучивања – под лупу ставе сви наметнути видови предусретљивости, као и неке маркетиншке мјере. Реструктурирана и поштрена интерна ревизија осигуравајућих друштава, која је одговорна не само руководству већ и надзорном органу осигурања, у великој мјери отежава убацивање корумпираних сарадника.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Авдаловић, Веселин, Маровић, Борис, *Осигурање и управљање ризиком*, Бирографика, Суботица 2005;
2. Андријашевић, Санја, Петрановић, Владимир, *Економика осигурања*, Alfa, Zagreb 1999;
3. Бошковић, Мило, *Организовани криминалитет и корупција*, Висока школа, Бања Лука 2004;
4. Campbell, Tim, Krasaw, William, *Financial Risk Management: Fixed Income and Foreign Exchange*, Harper Collins College Publishers, 1993;
5. Crawford, Thomas, Haan, Richard, Runchey, Chad, *Longevity Risk Quantification and Management: A Review of Relevant Literature*, Society of Actuaries, 2008;
6. Ерић, Дејан, *Финансијска тржишта*, Економски факултет, Београд 2003;
7. Vaughan, Emmett, Vaughan, Therese, *Osnove osiguranja, upravljanje rizicima*, Mate, Zagreb 2000;
8. Mishkin, Frederick S., Eakins, Stanley G., *Finansijska tržišta i institucija*, Mate, Zagreb 2005;
9. Friedberg, Leora, Webb, Anthony, *Life is Cheap: Using Mortality Bonds to Hedge Aggregate Mortality Risk*, Boston College 2005;
10. Игњатовић, Ђорђе, *Организовани криминалитет*, Полицијска академија, Београд 1998;
11. Једнак, Јово, *Финансијска тржишта*, Београдска пословна школа – Висока школа струковних студија, Београд 2011;

12. Константиновић Вилић, Слободанка, Костић, Миомира, Николић Ристановић Весна, *Криминологија*, Правни факултет, Ниш 2004;
13. Марковић, Миодраг, *Увод у осигурање*, Београдска пословна школа – Висока школа струковних студија, Београд 2010;
14. Маровић, Борис, *Осигурање*, Економски факултет у Суботици, Суботица 1997;
15. Rohrbach, Wolfgang R., Glatzl, Josef, *Tržište osiguranja u zemljama tranzicije srednje i istočne Evrope*, 2004.

Интернет извори

1. www.capital.ba
2. www.informator.rs.

Miodrag Borovčanin

Faculty of Law,
University of East Sarajevo

ORGANIZED CRIME IN THE ECONOMIC AND FINANCIAL AREA
WITH SPECIAL REFERENCE TO THE CRIME INSURANCE

Summary

Insurance is the main lever of economic development. Developed insurance and reinsurance market is considered to be one of the main indicators of economic development of a country. It is wrong to regard the insurance solely as a simple mechanism through which to indemnify those who have suffered some damage from the funds that were created on the basis of premium collection of many policyholders. The aim of the research is to determine the phenomenon of organized crime in the economic and financial area, or expound the phenomenon of crime in the insurance, and the possibility of its prevention. The basic hypothesis is that the criminal action in securing a fraudulent abuse of the insurance industry in most cases is organized crime.

Key words: *Economic-financial area; Insurance; Fraud; Crime.*